

## КРЕАТИВНИ РАД У НАСТАВИ ГРАМАТИКЕ

«Креативна настава је таква настава која за своје кључно одређење узима афирмацију стваралаштва ученика и наставника у васпитно-образовном процесу. Креативна настава не трпи шаблоне и искључивости, већ је разноврсна, флексибилна и отворена за ново, посебно за оне облике, методе и средства којима се подстиче развој стваралачких способности ученика и креативна улога наставника» (Симеон Маринковић). Основне одлике креативне наставе јесу: 1) интензивни рад (стална обузетост проблемима), 2) радозналост (тражење необичности у обичним стварима, приступ свијету као неоткривеној тајни), 3) слобода (слободно изношење властитих ставова, стицање знања без принуде), 4) отвореност (отвореност за нове идеје), 5) стваралачко посматрање (уочавање удаљених веза и односа, одвајање битног и небитног), 6) некомформизам (одустајање од већ утврђених навика, стереотипија и шаблона), 7) креативна усмјереност мишљења (трагање за новим, неочекиваним духовитим рјешењима), 8) дивергентно мишљење (усмјереност ка разноврсним приступима и рјешењима, за разлику од једноусмјереног, тј. конвергентног мишљења) и 9) толеранција (толерантан однос према неодређеностима, странпутицама и погрешкама у рјешавању постављених проблема).

У школи још увијек превладава традиционална настава граматике. Она, посматрана с методичке стране, има велики број недостатака, од којих су најзначајнији: а) превелико инсистирање на формалним знањима, б) оптерећеност граматизирањем, тј. сувопарним учењем граматичких правила, чиме се занемарује значењска и функционална страна језика, в) занемаривање личног искуства ученика и улоге језика његове средине у савладавању граматичких садржаја, г) превелико инсистирање на развоју меморије, на уштрб развоја способности мишљења и стварања. Све те недостатке требало би да превлада креативна настава граматике, чији је стваралачки приступ у много чему готово супротан традиционалном приступу настави граматике. Тај стваралачки приступ настави граматике заснива се на сљедећим начелима: а) повезивати граматiku са умјетничким текстом, б) учинити граматiku значајном за свакодневну говорну и писану комуникацију (учинити је практично примјенивом), в) у настави граматике искористити суоднос личних супстандардних или дијалекатских са стандардним (књижевнојезичким) особинама, г) унијети драж игре у изучавање граматике, и д) илустровати

граматичке појаве и правила цртежима, графиконима, звучним и видео материјалом и сл.

Креативни приступ настави граматике могуће је остварити у свим граматичким областима (фонетским, морфолошким, синтаксичким, лексичким и правописним) и темама. Овдје ћемо тај приступ покушати примијенити у обради ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ, и то на примјеру АНАЛИЗЕ ОСНОВНИХ И ПРЕНЕСЕНИХ ЗНАЧЕЊА ПРЕЗЕНТА (на часу утврђивања и проширивања градива у 9. разреду) и примјеру СИНОНИМИЈЕ ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА ПРИ ОБИЉЕЖАВАЊУ ПРОШЛОСТИ (на часу обраде и систематизације градива у 9. разреду).

Обрада наведених наставних јединица има сљедећа три циља. Најприје *образовни циљ*, који подразумијева да се стваралачким приступом, кад је ријеч о обради презента, утврде стечена знања о основном (индикативном) значењу презента и његовим релативним (неправим) значењима, каква су: приповједачко, футурско, квалификативно, гномско и модално; односно да се, кад је ријеч о обради синонимије глаголских облика за прошлост, утврди међусобна замјењивост и из ње проистекла синонимност презента и футура са претериталним глаголским облицима, као и комуникативни и стилски ефекти који из те замјењивости проистичу. И једну и другу обраду треба вршити повезујући знања како о презенту тако и о синонимији глаголских облика са умјетничким текстом да би се стилске функције глаголских облика сагледале у окриљу стварања језичке љепоте. Други циљ је *васпитни*, а он подразумијева да ученици уочавају и објашњавају како употребу индикативног и релативног презента тако и разлоге и посљедице синонимије глаголских облика за прошлост, с тим да се подстиче њихова радозналост, креативна перцепција и стваралаштво у сазнавању и примјени језичких правила у пракси. И трећи, посљедњи циљ јесте *функционални*, а он подразумијева повезивање знања о употреби и значењима презента и синонимије глагола са говорним и писменим изражавањем, тј. практичну примјену тих знања у свакодневној говорној и писаној комуникацији, при чему се развија стваралачка радозналост, оригиналност мисли и инвентивност ученика.

У обради наведених наставних јединица могу се користити различите наставне методе: монолошка, дијалошка, стваралачка, истраживачка и текст метода. Најмање треба да буде заступљена монолошка метода, и то по правилу само на почетку и завршетку часа. У развојном (главном) дијелу часа најбоље је комбиновати дијалошку и стваралачку или истраживачку методу. С распоредом наведених метода повезани су и типови питања и задатака којима наставник подстиче и усмјерава активност ученика. Тако у почетном уводном дијелу часа могу превладавати

репродуктивна и рекогнитивна питања и задаци. То је зато што се репродуктивним питањима упућује на понављање и утврђивање, а управо уводни дио часа треба да покаже утемељеност (везаност) анализираних тема с претходним знањима, као нпр.: Шта је то презент (дефиниција)? Како се твори презент? Шта је то синонимија (уопште)? Које врсте синонимије познајеш? и сл., док се рекогнитивна питања и задаци углавном свode на препознавање, тј. на разликовање врста и елемената једних од других. А управо то и јесте циљ увода у проблем који се на датом часу обрађује, анализира. Треба издвојити или у тексту из уџбеника или у припремљеним примјерима на фолији примјере презента ако је о презенту ријеч, односно претериталних глаголских облика (перфекта, аориста, имперфекта, и сл) ако је о синонимији глаголских облика ријеч, и то питањима типа: Издвојте све глаголе у наведеној реченици или тексту! Издвојте оне који су у презенту, перфекту....!

Са типовима метода повезани су, с једне стране, како тип наставних средстава, тако и врста наставних облика. За обраду наведених тема у креативној настави од наставних средстава потребни су најмање табла, креда, наставни листићи, графо-фолије и графоскоп, с тим да графо-фолије могу бити замијењене текстом уколико је он дат у уџбенику. Наиме, уводни дио часа може се базирати на полазном тексту, који може бити дат или на фолији или у уџбенику. То је одломак из неког књижевноумјетничког дјела који садржи појаву коју желимо анализирати. У уводном дијелу часа на датоме тексту рекогнитивним питањима уочава се и издваја појава која ће се на часу обрађивати. У том дијелу часа осим што се, нпр., издвајају презенти, рекогнитивним питањима уз поједине примјере долази се и до њиховог значењског разврставања: Како се зове презент којим се исказује садашњост? (Прави, индикативни.) Како се зове презент којим су обиљежене прошле радње? (Приповједачки, наративни, историјски.) Како се зове презент којим се исказује будућност? (Футурски), итд. Исти је случај и са анализом синонимије глаголских облика за прошлост. На тексту се издвајају сви облици којима је обиљежена прошлост. За сваки се констатује да му је у датоме тексту главна улога да обиљежи радње које су се догодиле у прошлости. Када су на основу задатог текста издвојени сви типови презента (када је презент наставна јединица), односно сви типови глаголских облика којима је исказана прошлост, ти се типови издвоје прегледно на табли. У уводном дијелу часа наставни рад је по правилу *фронтални* (што значи да сви ученици раде истовремено, учествујући у «дијалогу» с наставником). Уводни дио часа завршава се класификационим закључком, тј. издвајањем свих типова значења презента у првој, или свих глаголских облика којима се може обиљежити прошлост у другој наставној јединици. Тај «класификациони закључак» као крај уводног дијела часа нужно

је систематизован на табли. Тај уводни дио часа требало би отприлике да траје од 10 до 12 минута.

Главни дио часа, од око 30 минута, изводи се групним обликом рада. Ученици се дијеле у групе, како би ријешили припремљене наставне листиће, на којима треба да истраже стилске функције релативних значења презента. Будући да се у основној школи раде четири релативна презентска значења, најбоље је формирати четири групе: једна група би радила карактеристике историјског, друга футурског, трећа пословичног, а четврта квалификативног презента. При обради глаголске претериталне синонимије најбоље је формирати онолико група и онолико наставних листића колико се глаголских облика укључује у синониме за прошлост (највише осам група према осам врста наставних листића, и то за: перфекат, плускавамперфекат, аорист, имперфекат, презент, футур први, потенцијал, императив). Овај дио часа је чисто истраживачки, и заснива се, ако је ријеч о презенту, највише на задацима упоређивања, супституције (замјене) и уочавања односа између основног и пренесеног значења чије основне значењске и стилске карактеристике ученици треба да самостално схвате и објасне. Ако је пак ријеч о синонимији глаголских облика, онда се уочавање значењских и стилских специфичности појединих глаголских облика најлакше постиже тестом супституције стилски обиљеженог облика са перфектом као неутралним обликом. Тако се најјасније уочава непотпуна синонимност глаголских облика којима се изражава прошлост у српскоме језику. Тако је групни рад, преко анализе садржаја наставних листића, прави истраживачко-стваралачки рад ученика.

Након предвиђеног времена за рад на наставним листићима (што је око 20 минута) извјестиоци група саопштавају резултате рада, што остали ученици прате или преко графоскопа или преко анализе добијених а непопуњених листића.

У завршном дијелу часа, од око 5 минута, заједнички се уобличавају и на табли записују арактеристике и битне особине приповједачког, футурског, квалификативног и гномског презента (ако је у питању наставна јединица о значењима презента), односно перфекта, аориста, имперфекта, плусквамперфекта, крњег перфекта, приповједачког презента и приповједачког футура (ако је у питању наставна јединица о синонимији глаголских облика којима се изражава прошлост).

Заједничко уобличавање битних особина може се укључити и у главни дио часа, а да се у завршном дијелу часа ученицима подијеле нови наставни листићи са укрштеницама које треба у пару да ријеше. За рјешавање укрштенице у пару потребна су три минута. Након три минута пројектује се фолија са рјешењем укрштенице. Парови који су тачно ријешили укрштеницу јављају се и послје контроле тачности проглашава

се побједнички ред. А то је онај ред који има највише парова са тачним рјешењима.

### *Литература*

1. Симеон Маринковић, *Методика креативне наставе српског језика и књижевности*, Креативни центар, Београд, 2000.
2. Милош Ковачевић, Бранко Савић, *Српски језик и култура изражавања за девети разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево, 2004.
3. Драго Радовановић, Раде Лаловић, *Биљезница уз уџбеник Српски језик и култура изражавања за девети разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево, 2004.
4. Јован Вуковић, *Синтакса глагола*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1967.